

İlahi Teklif Açısından Emanet Kavramının İşaret Ettiği Anlamlar

 ABDURRAHMAN BAŞCI^a

Geliş Tarihi: 04.03.2022 | Kabul Tarihi: 25.04.2022

Öz: Emanet kelimesi, İslâm literatüründe gramer, ıstılah (terim), ilmî, örfî veya sosyal açıdan kullanım sahası ve muhtevası geniş olan bir kavramdır. Bunun bir sebebi bu kavramla ilgili Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin veya Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinin, müfessirlere, muhaddislere ya da diğer İslam alimlerine göre muhtemel manalara hamledilmesi şeklinde söylenebilir. Böyle geniş manalara hamledilebilen bir kelimenin tahlil edilmesi ve yorumlanması çok geniş bir araştırma konusu olabilir. Burada emanetin daraltılması veya derinliği değil, yalnız farklı isnatlarla ve yorumlarla günümüze kadar gelen bazı nakiller gözden geçirilecektir. Bu bağlamda emanet kavramıyla ilgili zikredilen rivayetlerdeki benzerlikler ve farklılıklar da değerlendirilecektir. Ahzâb suresinde zikredilen ayette de belirtildiği gibi emanet insana teklif edilmiştir. Zira emanetin yükünü kaldırabilecek akıl, şuur ve idrak sahibi bir varlık olduğu için Allah, insanı seçmiştir. İşte insanı mevcudat içinde seçkin ve üstün kılan gerçek, insanoğlunun taşıdığı İlahî emanettir. Bu makalede görüşe göre çok yönlü ve muğlak bir lafız olan emanet kavramının mahiyeti ayrıca hangi anlamlara işaret ettiği konusu özetlenecektir. Ayet ve hadisler ışığında emanet üzerindeki benzer ve farklı yorumlar, görüşler tahlil edilerek ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Emanet, ihanet, vedia, emin, teklif.

^a MEB Eskişehir Odunpazarı Gülay Kanatlı Ortaokulu
abdbsc@hotmail.com

Meanings Referred by the Concept of Trust in terms of Divine Test

Abstract: In Islamic literature, the word trust has a wide scope and content in terms of grammar, terms, and scientific, customary, or social use. One explanation for this could be that commentators, hadith scholars, and other Islamic scholars attribute potential meanings to the verses in the Quran or hadiths of the Prophet (PBUH) relating to the concept of trust. The analysis and interpretation of a term with such diverse connotations might be a very extensive subject for scientific research. In this study, rather than restricting or deepening the meaning of the concept of trust, only some of the narrations that have been passed down to the present day with varied attributions and interpretations will be analyzed. Besides, the similarities and differences in the relevant narrations will also be assessed. According to a verse presented in Surah Ahzab, Allah has offered “trust” to man, who was chosen because of his knowledge, consciousness, and ability to bear the burden of trust. As a result, it is this divine trust that distinguishes man and elevates him above the rest of creation. The present study discusses the nature of the concept of trust, which appears to be a diverse and ambiguous word, along with the meanings it represents. Furthermore, similar and differing readings and viewpoints on trust will also be analyzed and explored in light of verses and hadiths.

Keywords: Trust, betrayal, bailment, trustworthy, divine test.

Giriş

Günlük hayat seyri içerisinde insanı bir hayli meşgul eden, hissedilen, hatta kolaylıkla ifade edilemeyen pek çok kavram vardır. Bu kavramlardan birisi de emanet gerçeğidir. Çok gizli bir sır ya da korunması için tevdi edilen kıymetli eşya bir emanettir. Yine makam-mevki vb. konumlar da birer emanettir.

İnsanlar önemli bir görev üstlenince veya uhdesine tevdi edilen bir eşyayı emanetine aldığı anda üzerindeki emanetin sorumluluğunu idrak eder. Yalnız bu sorumluluğun insan hayatındaki algı seviyeleri farklı olabilir. Zira her insan, bir görev karşısında aynı hassasiyet ve inceliği gösteremez.

Mahlukatın taşıyamadığı emanet ile insan, eşref-i mahlukat olarak yeryüzünde tasarruf sahibi olmuştur. Çevresindeki varlıkları -hayvanları, bitkileri hatta cansız varlıkları- ibret nazarıyla gözlemleyen insan, hepsinin de belli bir gaye için yaratılmış olduğunu görecektir. Buna göre mevcudat hangi fitrat üzere yaratılmışsa, istidadı çerçevesinde ve sevk-i ilahi noktasında görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

Kur'an ile hadislerde pek çok varlığın insana hizmet için yaratılmış olduğu haber verilmektedir. Zira mahlukat içinde en seçkin varlık insandır. İşte insana böyle bir üstünlük sıfatını kazandıran ve onu diğer varlıklardan üstün kılan özelliği, onun mukaddes emanetle teklif altına girmesidir.

1. Emanet Kavramının Mahiyeti

Emanet lafzının delaletini kavramak ve onun insan hayatında üstlendiği rolü anlayabilmek için bu kavram önce sözlük (kelime) ve ıstilahî yönü, daha sonra ise Kur'an ve hadisteki anlamları açısından değerlendirilecektir.

1.1. Emanetin Kelime (Sözlük) Anlamı

Sözlükte farklı anlamları ifade için kullanılan “ الأمانة ج أمانات : emanet” Arapça bir kelimedir. Sülâsî 5. bâbın fiili (أَمَّنَّ بِأَمْنٍ أَمَانَةً آمِنِينَ) kökünden mastar olan emanet “ahdini ve sözünü tutmak; tevdi edi-

len (bırakılan/teslim edilen) şeyi muhafaza edip gözetmek" anlamındadır (Ahmed Āyid, vd., el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-esāsī. b.y.: Lārūs, 2003, s. 109; Mecma'u'l-Lugati'l-Arabiyye, el-Mu'cemu'l-Vasîṭ, Kahire: Mektebetu'ş-Şurûku'd-Duveliyye, 1425/2004, s. 28). Bu tanımlarda görüldüğü üzere anlamı yönünden burada kastedilen emanetin aksi, ihanet etmektir (Āyid, vd., el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-esāsī, s. 109; F.İ. Büstânî, Mün-cidü't-tullâb, Beyrut: Dâru'l-Meşrik Yayınları, 1986, s. 28).

Sülâsî 4. bapta gelen (أَمِينٌ يَأْمُرُ أَهْلَهُ وَأَمَنَةً وَأَمَانًا) fiilindeki şu anlamlar da -yukarıda belirtilenlere müteradif olması açısından ilave edilebilir:

- Huzur, sükûnet bulmak, rahat ve korkusuz olmak.

- Şerrinden emin olmak, kurtulmak, selamette kalmak.

- Birini emin, sağ salim ve güvenli kılmak.

- Birine itimat etmek, inanmak, güvenmek (Āyid, vd., el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-esāsī, s. 109).

İsfahânî'ye göre bu fiilin masterlarından olan "أَمِنٌ: emn" in aslı; nefsin sükûneti, güvenliği, sakinliği ve korkunun zevali manasındadır (R. İsfahânî, Mufredât elfâzu'l-Ḳur'ân, Beyrut: Dâru'l-Ḳalem, 1430/2009, s. 90). Yine aynı fiilde işaret edilen anlamlardaki vasıflara sahip olan kişi "أَمِينٌ وَأَمِينٌ" olarak isimlendirilir (Āyid, vd., el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-esāsī, s. 109).

Lügatlerde ayrıca 'emanet' hiyanetin zıddı olarak 'vefa' ve 'vedia' anlamında kullanılır (Āyid, vd., el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-esāsī, s. 109; Mecma'u'l-Lugati'l-Arabiyye, el-Mu'cemu'l-Vasîṭ, s. 28). Vefa 'الوفاء' kelimesi "وَفَىٰ نَفِيٍّ وَوَفِيًّا" sülâsî mücerret 2. bab fiilinden "vefayı (samimiyeti, sadakati, bağlılığı, saygısını) adamak, tamamlamak, ifa etmek" master manasına kullanılır. Ayrıca ahdini, sözünü muhafaza edip tutmak, yerine getirmek, ahdine sadakatli davranmak anlamlarına da gelir. (Mecma'u'l-Lugati'l-Arabiyye, el-Mu'cemu'l-Vasîṭ, s. 1047). Emanetin işaret ettiği muhtemel manalardan biri olan 'vefa' lafzının aksi hiyanettir (Āyid, vd., el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-esāsī, s. 109).

Vedia “وَدَاعٍ ج وَدَاعٍ” ise: “وَدَعَ يَدَعُ وَدَعًا” fiilinin sıfat-ı müşebbehesidir (Āyid, vd., *el-Mu‘cemu’l-Arabiyyu’l-esāsī*, s. 1298). Gerçi ‘vedia’ her ne kadar emanet manasına kullanılsa da korunması için bırakılan ve istenildiğinde tekrar geri alınan/iade edilen şeyler için geçerlidir. Ekonomide sıkça kullanılan “وَدَاعٍ مَصْرُفِيَّةٌ : banka mevduatları” terimi, vedianın örneklerindedir. Zira bu, hamili veya müşterinin isteği anında tekrar geri çekilmek amacıyla yatırılmış olan paraya işaret etmektedir. Diğer bir örnek ise: “تَرَكَ عِنْدَهُ عَيْدًا مِنَ الْوَلُولِيِّ وَدِيعَةً” : yanına vediaten/emaneten inci bir kolye bıraktı/verdi” cümlesinde de hıfz için emanet bırakılan şey, manasındadır (Āyid, vd., *el-Mu‘cemu’l-Arabiyyu’l-esāsī*, s. 1299). Ayrıca ‘vedia’ lafzı “وَدِيعَةَ اللَّهِ : Allah’ın (c.c.) emaneti hükmünde olan raiyye” gibi kelimelerde daha farklı bir anlam taşımaktadır (Ş. Sâmi, *Kâmus-ı Türkî*, Dâr-ı Saadet (İstanbul): Alfa Basın-Yayım, 1998, s. 1489). Buna göre Allah’tan bir vedia veya emanet olan “raiyye, teba’ ve bilhassa himayeye muhtaç olan kimseler, halk” devletin idaresindeki makam sahiplerine birer emanettir (Sâmi, *Kâmus-ı Türkî*, s. 163).

İdari organ/mekanizmalar da vedia kapsamındadır. Bunlar da geçici olarak yerine getirilen görev dahilindedir. Mesela: “الأمانة العامة : Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlik” makamı vedianın örneklerindedir. Yine makam ve görev manasına “mansıb” terimi de vedianın muhtevası içindedir. Zira bunlar emin, güvenilen, liyakatli, insanların uhdesine emaneten/vediaten verilmiş geçici emanetlerdir. Ayrıca sıfat terkiibiyle gelen “أماناتٌ شريفةٌ” : şerif emanetler” gibi birleşik bir lafız olarak da karşımıza çıkabilir. Buna bir örnek, Yavuz Sultan Selim Han’ın teslim ettiği “Hırka-i şerif” gibi “Asr-ı saadet” ten¹ kalan mukaddes eserlerdir ki bunlar, önemi dolayısıyla halifelik makamına emanettir (Sâmi, *Kâmus-ı Türkî*, s. 163).

Yine emanet: “أمانةٌ رؤسوماتٌ : vergi dairesi” ve “أمانةٌ شهرٌ : şehir (belediye) teşkilatı” gibi devlet dairelerinin ismi olarak gözümüze çarpar (Sâmi, *Kâmus-ı Türkî*, s. 162). Yine halk arasında ‘Allah’a emanet olun, sizi Allah’a emanet ederim’ anlamlarına gelen “Allah’a ismarladık” şeklindeki emanet lafzının kullanımda daha yaygın olduğu

¹ Asr-ı saadet: Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yaşadığı asır.

belirtilmektedir (Sâmi, *Kâmus-ı Türki*, s. 162). Bu bağlamda belirtmek gerekirse 'vedia' dar kapsamlı, emanet kapsam alanı açısından daha geniş çerçeveli bir anlam taşımaktadır.

1.2. Emanetin İstılah (Terim) Anlamı

Emanetin ıstılahî tarifinden maksat onun ayet ve hadislerde işaret edilen anlamlarıdır. Diğer bir ifadeyle Kur'an'daki ayetlerin tefsirleri ve hadislerdeki emanetle ilgili izah ve yorumlar kastedilmektedir. Müfessirlere ya da muhaddislere göre bu kavramın delaleti, hangi manalarda kullanıldığı, terim açısından emanetin esas konusunu teşkil etmektedir. Tefsir ve hadislerde emanetin hamledildiği farklı görüşler, ayet ve hadisler bağlamında konularına göre ele alınacaktır.

2. Kur'an-ı Kerîm'e Göre Emanet

Kur'an-ı Kerîm'deki bazı ayetlerde emanet kavramının geçtiği görülmektedir. Emanet lafzının zikredildiği bu ayetlerden bir kısmı şöyle sıralanabilir:

2.1. Emanetin İfası (Edası)

“...Eğer birbirinize güvenerseniz kendisine güvenilen kimse, emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah'tan sakınsın...” (Bakara, 2/283).

Ayette geçen 'أَئِمْ' lafzı, yukarıda (أَمَانًا وَأَمَانَةً) fiilinde belirtildiği gibi “itimat edip güvenmek” anlamındadır (Āyid, vd., *el-Mu'cemu'l-Arabîyyu'l-esâsî*, s. 109). Emanetle ilgili bu ayetin mealinde de görüldüğü üzere ayet, müminler arasındaki ticari muamelelerin sağlam esaslarını ve muamelat hükümlerinin emniyetini sağlayacak esasları belirtmektedir. Bu bağlamda ticari esaslardan birisi de medyun/borçlu ve alacaklı arasındaki bir senet ve mukavele zaptıdır. Esasen böyle bir sözleşme kâtip/yazıcı ve şahitlerin huzurunda yapılmalıdır. Şayet yolculuk esnasında ticari bir münasebet olursa bu muamelelerin cereyanı, borcun miktarını ve müddetini kaydedecek bir kâtip bulunmadığında, medyunun borcu bedelinde bir rehin alınır. Rehin ise, bir borcun karşılığı olarak -borcu ödeyinceye kadar- alacaklıya tevdi edilendir. Eğer iki taraf, birbirine güvendi-

ğinde rehin işlemi gerçekleşmezse borçlu kimse, emanetini alacaklıya vereceğini Allah'tan korkarak ve tehire uğratmadan, vaktinde ödemelidir (M.V. Konyalı, *Büyük Kur'ân Tefsîri (Hülâsatü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân)*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1969, s. 2/527-528).

Yukarıdaki ayette zikredilen emanet, borçlu kimselerin alacaklıya olan borcudur. Emanet, burada müminler üzerinde önemli bir sorumluluğa işaret eden "kul hakkı" olarak da söylenilebilir. Zira müminler, kul haklarına riayetle kulluk mükellefiyetlerini yerine getirirler. Diğer bir ifadeyle borç da bir emanettir ve kul haklarına dahildir. Emanetin sahibine iadesi ya da borcun ödenmesi de ayette beyan edildiği üzere ancak Allah (c.c.) korkusuyla olabilir.

Kısaca özetlemek gerekirse; alacaklı ve borçlu arasındaki ekonomik münasebetler veya ticari borçlanmalar ve kul hakkı, emanet hakkındaki bu ayetin kapsamında olduğu söylenilebilir.

2.2. Emanetin İadesi ve İnkârı

“ وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا : Kitap ehlinden öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, onu sana (eksiksiz) iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, tepesine dikilip durmadıkça onu sana iade etmez...” (Âl-i İmrân, 3/75).

Bu ayetin muhtevasında da emanet hakikati göze çarpmaktadır. Zira ayette tevdi edilen vedia/emanetin muhafazası bakımından insanların aynı derecede itimat sahibi olmadığı belirtilmektedir. Burada iki örnek sunulmakta, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanların karakterleri, tabiatları, tynetleri (huyu) zikredilmektedir. Ayette vurgulanan yüklerle (çok miktarda) mal 'kintâr';² emanet olunan malın çokluğundan, bir 'dinar' azlığından kinaye olarak kullanılmaktadır. Ayetin iniş sebebi incelendiğinde: “Kitap ehlinden öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, onu sana (eksiksiz) iade eder” hitabına mazhar olanın, Yahudi alimlerinden İslam dinine giren Abdullah b. Selâm olduğu görülecektir (Konyalı, *Büyük Kur'ân Tefsîri*, s. 2/640-641).

² Türkçede aynı manada 'kantar' olarak da telaffuz edilir.

Bu ayette kitap ehlinin beşerî ilişkiler hususunda iki yönlü müspet ve menfi örnekleri belirtilmiştir. Yani onlar arasında emanetlere riayet açısından birbirine zıt iki anlayışın uygulaması zikredilmiştir (H. Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008, s. 1/607). Allah, Kur'an'da birçok ayette olduğu gibi insanlar arasındaki sosyal ve ticari muamelelerdeki Hukûkullah ve kul haklarına ihanetleri bu ayette de kullarına beyan etmiştir.

Yukarıda zikredilen ayette insanların tabiat, karakter ve mizaçlarındaki farklılıklar gözler önüne serilmektedir. Bundan dolayı ehl-i kitap örneğinde görüldüğü üzere bir kısım insanlar, itimat edilerek bir kantar altın lira emanet verilmiş olsa bile, emanetini -değişiklik yapmadan- aynen sahibine iade eder. Zira tabiatındaki saflık ve temizlik, onu daima hıyanetten muhafaza eder. Onlardan bazılarına da az miktarda bir dinar (para) emanet edilse karakter ve tabiatının gereği olarak sahibine geri vermez. Bu kimseler ancak ısrar ederek üzerinde durmakla emanetleri iade edebilir.

Bu ayet inince Hz. Peygamber (s.a.v.), Cahiliye devrindeki menfi ve kötü âdetlerin kaldırıldığını, yalnız emanetin mümine ve kâfire verileceğini belirtmiştir (Konyalı, *Büyük Kur'ân Tefsîri*, s. 2/641). Diğer bir ifadeyle elinde bir vedia/emanet olan kişi bunu -Müslüman olsa, olmasa da- sahibine aynen teslim etmelidir. Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimiz, bunun bir uygulamasını Hicret günü göstermiştir. Çünkü o, Mekke'den ayrılırken, elindeki emanetleri Hz. Ali'ye (r.a.) verip sahiplerine aynen teslim etmesini istemiştir.

Allah, emanetleri inkâr eden kimselere karşı, hak sahiplerini haklarını istemekte ısrar veya devam edebileceğini beyan buyurmaktadır. Yani bu ayet, borcun sahibine ödenmediği durumlarda, alacaklı şahsın mahkemeye müracaat etmek gibi yollarla hukuki müracaatının gayet meşru olduğunu hatırlatmaktadır. Yukarıdaki ayette gerçi ehl-i kitap örneği verilmişse de emanetleri eda etmek ve hıyanetin olabileceğini beyan etmek noktasında; diğerlerinde de emin ya da hain kimselerin bulunabileceğine işaret edilmektedir (Konyalı, *Büyük Kur'ân Tefsîri*, s. 2/642).

Kısaca belirtmek gerekirse; her ne kadar ehl-i kitabı nazara vermekle farklı karakterdeki kişilere işaret edilen bu ayetteki emanetle kastedilen mana, kişilere -geçici olarak- muhafazası için verilmiş para, mal vs.dir.

2.3. Emanetin Ehline Teslim Edilmesi

“إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا” : Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ... emreder...” (Nisâ, 4/58).

Sözlükte emanet, bu ayette görüldüğü üzere hıyanetin zıddı olarak “vefa” ve “vedia” anlamında kullanılmaktadır (Āyid, vd., *el-Mu'cemu'l-Arabiyu'l-esâsi*, s. 109; Mecma'u'l-Lugati'l-Arabiyeye, 1425/2004: 28). İman ve emanet kavramlarını birbirlerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Zira insanların imanından gelen emniyeti veya dürüstlüğü, emanetleri alıp verirken dikkat edilen ya da hassasiyet gösterilen en önemli kriter/ölçülerden biri olduğu söylenebilir. Bunun içindir ki emin kişi, kalbinde Allah korkusunu hissettiğinden dolayı, kendisine tevdi edilen emanetlere riayet eder. Hain veya ihanet sahibi kimselerde, böyle bir hassasiyet söz konusu olmaz.

Ayetin iniş sebebi, Mekke'nin fethinde emanetle ilgili bir meseledir. Resulullah (s.a.v.) fetih günü, Kureyş kabilesinin uhdesinde olan bir kısım hizmetleri, bilhassa Mescid-i Haram vazifelerini tekrar düzenlemişti. Bu bağlamda Kâbe anahtarını Abdüddâr oğullarından Osman b. Talha'dan aldığı sırada bu ayet inmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) anahtarı tekrar Osman'a teslim etmiştir (Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, s. 2/81-82).

Emanetin ehline verilmesi konusunda farklı muhataplar olsa da ayet bir bütün olarak değerlendirildiğinde emanetlerin ehline verilmesi hakkında kat'î emir vardır. İlâhî emre muhalefet edilemeyeceğine göre emanet, ehline ve sahibine verilmelidir. Zira ehline verilmeyen emanet zayi olur, kaybolur (Konyalı, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, s. 3/954).

Bir kısım alimlere göre buradaki emanetten maksat ise, devlet nüfuz ve kudretini ifade eden amme velayetidir. Kur'an-ı Kerim'de bu siyasi görev daha kapsamlı: “devlet ve kamu hizmetleri” olarak

Nisâ, suresi 4/58. ayetinde belirtilmiştir (M. Sofuoğlu, *Sahîh-i Müslim ve Tercemesi*, İrfan Yayınları.1974, s. 1/195).

Din ve dünya işleri yönünden her türlü muameleler, bu ayet-teki emanetin şümulüne dahildir. Zira emanetleri ehline vermek, ayette mutlak olarak zikredilmiştir. Çünkü insan ilişkileri üç kısımdır. İlki Allah ile, ikincisi halk veya kulların arasında, üçüncüsü de insanların kendi nefisleriyle. Bunların hepsinde de emanetlere riayet lâzımdır.

1. Allah ile kullarının münasebeti; ibadetleri ya da emredilene yapmak ve yasaktan uzaklaşmak olarak belirtilir. Bu konuya; dili Kur'an okumak veya zikir gibi doğru yerde kullanmak vb. hususlar örnek verilebilir. Eğer dil, yalan, dedikodu gibi şeylerde kullanılırsa bu, hıyanettir.

2. İnsanlar arasındaki beşerî ilişkilerdir ki bunlarda da emanetlere riayet gereklidir. Emanet edilen eşyayı sahibine vermek, ölçü ve tartılarda doğruluk ve mahrem bir sırrı dışarıda yaymamak örneklerinde olduğu gibi.

3. İnsanların nefisleriyle olan muamelesinde, emanet hakkıyla gözetilmelidir. Mesela, insan, nefsi için dünya ve ahiret hayatında en iyi olanı, faydalıyı ve yararlıyı seçmelidir. Nefsinin muzır isteklerine uyup ahirette hüsranda kalacağı yolu tercih etmek ise hıyanettir (Konyalı, *Büyük Kur'ân Tefsîri*, s. 3/952-954).

Kısaca belirtmek gerekirse, din ve dünya işlerini ilgilendirilen her türlü ibadetler, helal ve haramlar, insani münasebetler, idarecilik vb. emanet, ayette belirtilen emanetin kapsamına girer. Bu ayetin muhatabı insanlığın geneli olmasına rağmen, özel olarak müminler, hatta kamu adına emanetin sorumluluğu altındaki idareciler olduğu belirtilmiştir (Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, s. 2/81-82).

2.4. Emanetlere İhanet Etmekten Kaçınmak

“ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ”

Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin. Bile bile kendi (aranızdaki) emanetlerinize de hainlik etmeyin.” (Enfâl, 8/27).

Enfâl suresindeki bu ayette, hıyanetten uzaklaşmak veya emanetlere riayet hakkında kesin bir emir vardır. Diğer bir ifadeyle ayette Allah'a (c.c.), Resulüne ve emanetlere hıyanetin haram olduğundan, bahsedilmektedir. Allah'a ve Resulüne hıyanetten maksat; farzları, sünnetleri, kullarını ıslah için vazetmiş olduğu kanunları, hükümleri, adapları terk ve ihlâl etmek suretiyledir. Burada belirtilen hıyanetin muhtevası geniştir. İnsanlar, yaratılışlarının gereği olarak, sosyal hayata adapte olmaya muhtaçtırlar. Birbirlerine emanet teslim etmeleri de karşılıklı ihtiyaçlarının gereklerindedir. Bundan dolayı emanetin muhafazası veya hıyaneti de insan hayatında önemli yeri olan hususlardandır. Burada esas olan hıyanetten uzaklaşmak ve hassasiyet göstererek emanetleri muhafaza etmektir (Konyalı, *Büyük Kur'ân Tefsîri*, s. 1877).

Yukarıda zikredilen Enfâl suresindeki ayetin tefsirinde de belirtildiği gibi başta Allah ve Resulüne, müminlerin aralarındaki emanetlere hıyanetler olmak üzere Allah, müminleri her türlü hıyanetten nehyeder. Mesela; Kur'an'daki hükümleri yani farzları terk eden kimseler, Allah'a hıyanet etmiş olur. Çünkü o emir ve nehiyer müminlere emanettir. Resulullah'ın (s.a.v.) sünnetleri de müminlere birer emanettir. Onun sünnetine muhalefet edip uymayanlar da Peygambere hıyanet etmiş demektir. Münafıkların âlâmetleri de hıyanete dahildir. Çünkü onlar, dışarıda sergilediği amellerin aksine kendi içlerinde bir takım fena ve kötü hasletleri gizler. Bu hasletler ise Allah (c.c.) ve Resulünün emir ve düsturlarına uymadığı için o fena sıfatları, hıyanettir.

Müminlerin aralarındaki münasebetlerde birbirlerini aldatmak da hıyanete dahildir. İnsanlar arasındaki adâlet ve kendi haklarına rıza, birer emanettir. Birbirlerini kandırıp aldatanlar, ganimetlerde adâlet ve hakkaniyet esaslarına riayet etmeyenler de hıyanetin kapsamına girerler (Konyalı, *Büyük Kur'ân Tefsîri*, s. 5/1877-1878). İnsanlar beşerî münasebetlerinde birbirlerine emanet alır verebilirler. Bu emanetlere riayet lâzımdır. Emanetleri muhafaza etmek üzerimize tevdi edilen hassas ve çok önemli bir görevdir.

Kısaca özetlemek gerekirse; ayette de belirtildiği gibi şayet mümin, Allah'a ve Peygamberine ihanet ederse, kendi uhdesinde olan

ve kulluk görevi olarak da isimlendirilen emanetlere ihanet etmiş sayılmaktadır. Zira emanetler bir bütündür, birbirini tamamlayıcı mahiyettedir ve ayrı ayrı parçalar şeklinde yorumlanamaz.

2.5. Emanetlere ve Ahitlere Riayet Eden Müminler

“وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ” : Yine onlar (müminler) ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler.” (Mü’minûn, 23/8).

Bu ayette müminlerin güzel vasıfları zikredilmektedir. Emanetleri muhafaza edip gözetmek, emanetin hukukuna riayet edip itina göstermek, insanların karşılıklı ilişkileri ve bilhassa ticari muamelelerde verdikleri sözü yerine getirmek, müminlerin ayette övülen vasıflarıdır. Böyle üstün sıfatlarla methedilen müminler, emanetlerine riayet eder, hiçbir kimsenin hukukuna, namusuna, şerefine ihanet etmezler. Kendilerine bırakılan emanetleri, sahipleri adına korurlar. Maddi-manevi latifeler ya da vücut organlarını kötüye kullanmazlar.

Ayetteki emanet; insanlar tarafından muhafazası için teslim edilen eşya vb. nesnelere olduğu gibi, riayet edilmesi lazım gelen maddî ve manevî emanetler, Allah’ın (c.c.) insanlara yönelttiği ve kulların da imanın tasdiğiyle üstlendiği ilâhî hükümleri ihtiva etmektedir. (Karaman, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, s. 4/12). Bu bağlamda olmak üzere müminler, ahitlerine de yani verdikleri söze ve yaptıkları mukavelelere de dikkat eder ve hassasiyet gösterir. Onlar, Allah’a karşı olan ibadetlerini, vazifelerini layıkıyla ifaya çalışırlar. İşte bu sayılanlar, müminlerin takdir edilen özellikleridir.

Müminlerin üstün vasıfları arasında emanet ve vediaları, sahipleri namına muhafaza ettiği zikredilen bu ayette Allah (c.c.) katındaki makbul müminlerin, emanet ve ahitlerine riayet eden kimseler olduğuna işaret edilmektedir. İşte emanetlerine riayet eden müminler, bu mükellefiyetlerini ifa ederek kurtuluşa ermiştir.

Müminlerin üstün sıfatlarına işaret eden şu ayet, yukarıda zikredilen ayetin kapsamına yakın bir anlam taşımaktadır.

“وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ” : Onlar, emanetlerini ve verdikleri sözü gözetken kimselerdir.” (Meâric, 70/32).

Burada daha önceki ayetlerde geçen, kötü ve fena ahlakı sergileyen insanların olumsuzluklarını telafi usulleri gösterilmiştir. Yani emanetlerini, ahitlerini gözetmek ve sözlerine riayet etmek gibi müminlerin güzel sıfatları zikredilmiştir. Onlar Allah rızasını da bu vasıfları sayesinde kazanmışlardır. İşte böyle bir övgüye lâıyk üstün sıfatlarıyla müminler, Meâric suresi 35. ayetinde belirtilen Cennet ehli olmaya lâıyktır.

Emanetin pek çok çeşidi olduğunu beyan etmek için emanet, bu ayette cemi' siygasıyla kullanılmıştır. Mesela, emanet kul ile Allah arasında farz olan ibadetleri yerine getirmekle olduğu gibi vedialar, gizli söz ve sırlar vb. örneklerler görüldüğü üzere insanlar arasında da olabilir. Bu sayılanların tamamını hakkıyla ifa etmek, dini görevlerdendir ve emanetleri muhafaza etmektir.

Burada diğer ayetlerde belirtildiği gibi emanetin muhtevası geniş tutulmuş, emanetlere ve ahitlerine dikkat eden ve hassasiyet gösteren müminler övülmüştür.

2.6. Mevcudatın Çekindiği Emanetin İnsan Tarafından Yüklenmesi

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا : Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir." (Ahzâb, 33/72).

Bu ayetteki emanet, mahiyeti yönünden gayet geniş kapsamlı olarak yorumlanmıştır. Emanetin niçin mevcudata teklif edildiği; gök, yer ve dağların ondan çekindiği; zalimlik ve cahilliğiyle insanın bu ağır yükü taşıdığını ortaya koymak; ayette zikredilen emanet kavramının aydınlatılmasını kolaylaştıracaktır.

2.6.1. Ayette Zikredilen Emanetin Mahiyeti

Ahzâb suresinde bahsi geçen emanet, muhtelif müfessir ve ilim adamları tarafından muhtelif şekillerde tefsir edilmiştir. Müfessirlerden farklı görüşlerle nakledilen emanetin mahiyeti, özetle şu matalara hamledilebilir:

1. Emanet; Allah'a (c.c.) ve Resulüne (s.a.v.) itaat etmektir (M.

Ebussuud, *Tefsîr-u Ebi's-Suud, İrşâdü'l-Akli's-Selîm ile Mezâyê'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut: Mektebetu'r-Riyâdî'l-hadîse, ts., s. 4/436).

2. Taat ve farzlardır (İ. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Riyad, Dâru't- taybe, 1420/1999, s. 6/490).

3. Dini vasıfların hepsidir (M. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut: Dâru'l-ma'refe, 2007/1428, s. 1186).

4. Emir ve nehiyeler, din ve dünya işlerini kapsayan konulardır (M.Ş. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-seb'ül-Mesânî*, Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, 2008, s. 22/96).

5. Şer'î veya dinî tekliflerdir³ (M.M. Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâdîh*, Beyrut: Dâru'l-cîli'l-cedîd, 1413, s. 3/124; <https://ar.lib.es-hia.ir/41684/3/124>; <https://shamela.ws/book/23589/1914#p1>).

6. 'Tevhit kelimesi' ki bu, şer'î tekliflere medardır (Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, s. 22/96).

7. Dini vecibe/görevler, dinin ifası, İslamiyet'in temel esasları/unsurlarıdır (C. Mahallî & C. Süyûtî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm (Celâleyn)*, İstanbul: Çağrı Yayınları, ts., 2/114).

8. Vedialar kapsamında bilhassa malların emanetidir (Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1186).

9. Vefa ve ahitlerdir (Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, s. 22/96).

10. *Adalet, adaletle iş görmek, ölçü ve tartılarda adalet etmek-tir (İşfehâni, Mufredât elfâzu'l-Çur'ân, s. 90).*

11. Göz, kulak, el, ayak, dil, karın, ferc (edep yeri) vb. vücut azası/organlarıdır (A. Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin (Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye. 1425/2004, s. 3/438; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, s. 22/96).

12. Kadınların namusu üzerinde emin/emniyetli olmasıdır (Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1186).

13. Dini ya da manevi temizlik. Ayrıca cenabeti gusül ile gidermek, temizlenmektir (Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1186).

³ Bu konuda "Ahzâb suresi, 72-73. ayetinin hakikatine dair bk. Hasan Basri Çantay'ın makalesi: Sebîlü'r-Reşâd Mecmuâsi, C. I, No: 9, Temmuz, 1948.

14. İslami hadler veya cezalardır (İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 6/490).

15. Haramları terk etmek ya da günahtan uzak olmaktır (M. Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, ts., s. 2/540).

16. Akıl ve iradedir (İşfehâni, *Mufredât elfâzu'l-Kur'ân*, s. 90; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, s. 22/99; S. Kutub, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, Kahire: Dâru's-Şurûk, 1423/2003, s. 5/2885).

17. Arz'ın halifesi olmak veya hilafetlik görevini ifa etmek (E.A. Mevdûdî, *Tefsîru sureti'l-Ahzâb*, b.y.: y.y., 1400/1976, s. 116).

18. Ene/kıyas/miftah (S.N. Bediüzzaman, *Sözler*, İstanbul: Envâr Neşriyât, 1989, s. 535).

Arap dili gramerindeki kullanımı açısından “ئَ: ene” müzekker ve müennesi müşterek olan munfasıl ref' zamiridir (Mecma'u'l-Lu-gati'l-Arabiyye. 1425/2004: 28). Ahzâb suresinin 72. ayetinin işaret ettiği manayı farklı bir açıdan yorumlayan Bediüzzaman Said Nursi, emanetin hakikatini “ene” ile isimlendirir. Bu ayette zikredilen gök, zemin, dağın tahammülünden çekindiği ve korktuğu emanetin bir veçhi ‘ene’ dir. Müfessir, onun gizli bir hazine olan İlahi isimlerin ve kâinatın muğlak tılsımının anahtarı olduğunu belirtir ki “ene” bir vâhid-i kıyasî⁴ gibi Allah (c.c.)'ın sıfat ve isimlerini tanıttırır. Zira mutlak ve nihayetsiz bir şeyin hududu ve nihyeti olmadığı için ona bir şekil verilemez ve mahiyeti de anlaşılmaz. Mesela, karanlık bulunmazsa daimî bir ziya (ışık) bilinmez. İşte Cenabı Hakk'ın ilim, kudret, hakîm ve rahîm gibi isimleri de nihayetsiz ve mutlak olduğu için doğrudan aklın idrak sınırını zorlayabilir. Bu isim ve sıfatlar ancak farazî olarak anlaşılır. Mesela, insan diyebilir ki, ben kendi küçük ilmimle bu evi nasıl yaptım, Allah'ta (c.c.) kendi ilim ve sıfatlarıyla şu âlemi öyle geniş ve sınırsız yaratmış ki insanların faydasına sunmuştur (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 535).

⁴ Vâhid-i kıyasî: Bir şeyin miktarını vb. hususiyetlerini ölçmek için kendi cinsinden değişmez olarak tayin edilen parça. Ölçü birimi. Mesela: Uzunluğun vâhid-i kıyasîsi metre olduğu gibi. (Abdullah Yeğin, *Yeni Lûgat*, İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları, 2008, s. 1071).

Kısaca belirtmek gerekirse; Allah, emanet cihetiyle insana alemin anahtarı olan “ene” yi tevdi etmiştir. Onun nefsinde takılı olan “ene” nin hakikati kavranırsa, kâinatın gizli sırları, defineleri ve alemin kapıları da insana açılır. Emanet hakkında farklı bir görüş olan “ene” bahsi, bu konuya orijinal bakış açısı kazandırmıştır.

2.6.2. *Mevcudata Arz (Teklif) Edilen Emanet*

Bu ayette, emanetin semâvât, arz ve dağlar gibi cirmi büyük varlıklara teklif edildiği zikredilmiştir. Zira bu teklif meselesi, insanı tefekküre davet edecek büyük bir hakikattir. Ayette bahsi geçen “سمآوات : semâvât” lafzı “السمآء : semâ” kelimesinin çoğuludur. Semâ; kelime itibarıyla, yeryüzünün üzerinde adeta mavi kubbe şeklindeki felek/gök anlamındadır. Ayrıca isim olan “الأرض : arz” kelimesinin mukabili (yer-gök gibi) olarak da kullanılır. Sema ‘evin tavanı gibi’ her şeyin en üstü, âlâsı/üzeri, üzerimizde gölge olan her şey anlamına da kullanılır. Meselâ; ‘evin sağkı, tavanıdır’, ifadesinde olduğu gibi (Mecma’u’l-Lugati’l-Arabiyye. 1425/2004: 452).

Ayette beyan edilen semâvât lafzı ile, onun zihinlerdeki azamet ve ulviyeti tasavvur edilir. Ayetlerde daima semâvâtın yakınında sanki bir kardeş gibi zikredilen “الأرض : arz” lafzı; üzerinde iskân ettiğimiz ve güneş sistemine bağlı bir gezegendir. Ayrıca lügatlerde bu gezegenden/dünyadan bir parça olduğu da kaydedilmektedir.

Yûsuf Suresi 55. ayetinde “خزآئین الأرض : (Mısır) ülkesinin hazineleri” şeklinde “arz” lafzı “ülke”, ayrıca “أرض الشيء : bir şeyin arzı yani esfeli/en altı” anlamına kullanılmıştır (Mecma’u’l-Lugati’l-Arabiyye. 1425/2004: 14). Ayetteki “arz” lafzı belki hacim yönünden semâvâtтан küçüktür, gökyüzüyle maddeten boy ölçüşemez fakat manevî açıdan ondan daha önemli olduğu noktasında arzın mahiyetinde insanı düşündürecek ve tefekkür edilecek ulvî hakikatler vardır.

Ayette “الجبال : cibâl” tabiriyle emanetin dağlara da arz edildiği zikredilmektedir. Bu kelime, yerden/arzdan irtifa bakımından yüksek olan ve dağ manasına gelen cebel kelimesinin cemisidir (Âyid, vd., *el-Mu’cemu’l-Arabiyyu’l-esâsi*, s. 228).

Bu ayette de ifade edildiği üzere emanet, mevcudata arz (teklif) edilmesine rağmen onlar bundan çekinerek kabul etmediler. Bazı müfessirlere göre ayetteki emanet, akıl ve teklif manasındadır ki emanetin mevcudatın üzerlerine teklif edilmesi, sema, arz ve dağın kabiliyetlerine izafe veya isnadı cihetiyledir. Diğer bir görüşe göre emanetin bu varlıklara arzı/teklif edilmesi, istidatlarının olmadığına işaret eder. Bir rivayette teklif karşısında semâvât, arz ve dağlar, günah işlemek ve isyan etmek korkusuyla bunu kerih gördü, ondan ürktü ve bu yükü kaldıramadılar (Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, s. 22/99; Ebussuud, *Tefsîr-u Ebi's-Suud*, s. 4/437; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1186).

Emanetin teklif veya arzı hakkında bir kısım ilim ehli ve müfessir, bunu darb-ı mesel olarak görmüşlerdir. Yani ismi geçen varlıklar, cisimlerini büyüklüklerine rağmen manevi yönü ağır olan, içinde ceza ve sevabı bulunduran şer'î teklifleri (ibadet esaslarını) Allah isteseydi, üzerlerine yüklenmeleri caiz olurdu. Şayet onlar bu teklif hakikatini idrak etselerdi, o zaman bu: "Eğer biz, bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün" (Haşr, 59/21) ayetinin mahiyetine benzerdi.

Yine bir rivayette, şayet arz etseydik çevirirdik. Yani bu teklifimizde onları takatsiz ve âciz bıraktık, emanet de sıkletiyle onlara (üzerlerine) üstün veya ağır geldi, demektir. Diğer bir ifadeyle teklif, o kadar büyük bir özelliğe sahiptir ki mevcudat, acizliği noktasında onun yükünü kaldıramazdı ki bu ifadeler, mecazdan misaldir. Emanetin arzına dair diğer bir görüşe göre burada hakiki veya mecazi olabilen teklifin olağanüstü değerini vurgulamak için bir temsil murat edilmiştir. Bu konudaki farklı bir yorum çerçevesinde, emanetin teklifiyle Hz. Âdem (a.s.) kastedilmektedir (Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1187; (Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, s. 2/540; E.A. Mevdûdî, *Tefsîru sureti'l-Ahzâb*, b.y.: y.y., 1400/1976, s. 117). Burada her ne kadar Hz. Âdem denilmişse de Hz. Âdem, insanlığı temsilcisi makamındadır. Bu bağlamda her insan dini mükellefiyeti ifade eden emanetin taşıyıcısı konumundadır.

Bir kısım müfessir, buradaki mevcudatın gerçek semâvât ve arz

olduğunu belirtmiştir. Bazıları da bunların manevî büyüklüklerine izafeten temsil kabilinden mecazi olarak zikredildiğini savunmuşlardır. Diğer bir görüşe göre de bu ayette semâvâtın ve arzın ehli/sakinleri murat edilmektedir (F. Râzî, *Tefsîru'l-Faḥrı'r-Râzî*, Beyrut: Dâru'l-fıkr, 1401/1981, s. 25/235).

Yukarıdakilerden farklı bir görüş daha vardır ki ayetteki “arz ettik” ifadesiyle münafıkların nifakı ve müşriklerin şirki açığa çıkıp Allah, bu ikisine de azap için ve müminlerin imanı izhar edilip tövbeleri açığa çıksın, yani “Allah’a tövbe etsin” manası kastedilmektedir (Ḥâzîn, *Tefsîru'l-Ḥâzîn*, s. 3/440).

Bakara Suresi 34. ayetinde zikredildiği gibi Hz. Âdem yaratıldığı anda, şeytanın ona secde etmekten yüz çevirerek kibirlendiği ve Allah’ın emrine itaat etmediği zikredilir. Buna göre şeytan, kendi kibrinden ve isyanından dolayı küfre düşmüştür. Ahzâb suresinin 72. ayetinde de semâvât, arz ve dağların emanetten çekindiği belirtilmiştir. Burada emanetten çekinmeleri meselesi, emanetin manevî ağırlığından dolayı istidatlarının olmadığı ve melekler gibi sadece Allah’ın emrine itaat etmeleri yönüyledir (Sâbûnî, *Safoetü't-Tefâsir*, s. 2/540). Diğer bir ifadeyle mevcudatın emanetten çekinmesi ve yüz çevirmesi, şeytanın (Allah’tan) yüz çevirmesi gibi değildir (Râzî, *Tefsîru'l-Faḥrı'r-Râzî*, s. 25/235).

2.6.3. Emanetin İnsana Arzı

Ayette mealen “Onu insan yüklendi...” (Ahzâb, 33/72) tabiri zikredilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere mevcudat, ilâhî emaneti taşımaktan çekinmişlerdir. Bunun üzerine de emaneti insan yüklenmiştir. Bir rivayette “insan onu yüklendi/taşıdı”, insan onu hakkı ile (kendi kendisine) lüzumlu kıldı manasındadır. Bu görüşü teyit eden bir görüşe göre de “onu (üzerine) gerekli kıldı (kabulendi)” veya “fıtratıyla ona (emaneti taşımaya) hazır oldu” anlamındadır. Bu konudaki diğer bir görüşe göre de “insan onu yüklendi” yani “tahammül etti”, anlamındadır. Burada emanet gibi ulvi ve muazzam bir hakikati ya da manevî ağırlığı ancak insan göğüsleyebilirdi, anlamı murattır (Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1187; Sâbûnî, *Safoetü't-Tefâsir*, s. 2/540).

Arz meselesinde insan emaneti ya kabiliyetine izafeten taşıdı veya onun (emanet) için fitraten/yaratılışı gereği ve istidadı icap etti de bundan dolayı taşımıştır. Yani insan onu taşımaya fitratında tevdi edilmiş cihazlar itibarıyla liyakatlidir. Emanetin taşınmasına ait farklı bir rivayette de şu görüşler zikredilmektedir: “İnsan onu yükledi” cümlesindeki insandan kastedilen insan cinsi demektir. Bu itibarla ona hazır hale gelen insan demektir. Yani kabiliyeti ve liyakatine binaen -zayıflık ve kuvvetinin rehabetine (gevşekliğine) rağmen- insan onu tekellüf etti, zor bir şeyi yüklenmiştir (Ebussuud, *Tefsîr-u Ebi's-Suud*, s. 4/437, 119; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, s. 22/96).

Ayetteki insandan murat ise ya Âdem (a.s.) kastedilmektedir. Yine bir nakle göre emanet, Âdem'in (a.s.) oğullarına Kâbil ve Hâbil'e tevdi edilmiştir ki kardeş katliyle de Kabil ile emanet hakikatine ihanet olunmuştur (Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 1187).

2.6.4. Emanet Karşısında İnsan Zalûm ve Cehûldür

İnsanı çok zalim ve çok cahil olarak vasıflayan bu ayette mübalağalı bir ifade kullanılmıştır. Ayetteki “onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir” (Ahzâb, 33/72) tabiri, insanı tefekküre davet eden bir gerçektir. Zira insanoğlunun çok zalim ve çok cahil olması, önce emaneti kabul etmesi ve taşınması, sonradan da emanetin gereğini yerine getirmemiş olmasına bağlanmaktadır.

Arapça gramerinde “ظُلوم وجُهول : zalûm ve cehûl” gibi lâfızlar mübalağalı ism-i fail siygasıyla fiilde çokluk ve tekrar olduğuna işaret eder (İbnu'l- E.A. İbnu'l-Hâcib, *el-Kâfiye fi ilmi'n-naḥv eş-Şâfiye fi ilmi't-tasrîf ve'l-ḥat*, Kahire: Mektebetu'l-Edeb, 1431/20210, s. 41; Y. Uralgiray, *İlk ve İleri Dilbilgisi*, Riyad: y.y., 1406/1986, s. 819). Buna göre: “insan emaneti taşıdı da haddinden fazla ileri gidip çizgisini aşmış, bu yüzden de çok zalim ve çok cahil olmuştur” şeklinde bir anlam mülâhaza edilebilir. Ayette zikredilen “çok zalim, çok cahil” tabiri, insanlığın tamamını içine almaz. Yalnızca bu sığata layık olan insanları kapsar.

Bu meseledeki bir rivayette insanoğlunun zavallılığı sebebiyle hiç kimseye hesap vermeyeceğini zannetmesi, cehaletinden ileri ge-

lir. Yine bu bağlamda kendi akıbetini ve diğerlerinin felâketini hazırlaması da onun zalimliğine işaret eder (E.A. Mevdûdî, Tefsîru su-reti'l-Ahzâb, b.y.: y.y., 1400/1976, s. 118). Diğer bir yorumu göre de Allah (c.c.) onu (insanı) emanetin gereğini terk ettiğinden dolayı zulüm ile; gücü yettiği halde edasında hata ettiği için cehil ile vasıflar (E.K. Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-ma'refe, 1430/2009, s. 867).

3. Hadîslerde Emanet

Yukarıda emanet ayetlerini ve tefsirlerini gördükten sonra emanetin mahiyetine işaret eden hadislere geçilebilir. Bu hadislerin bir kısmı şöyledir:

3.1. Münafıklığın Alâmetleri

“ آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ. إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ ، وَإِذَا أُؤْتِيَ خَانٌ. ” Münafığın alâmetleri üçtür: Söz söylediği zaman yalan söyler, vadettiği vakit sözünde durmaz, kendisine bir şey emanet edildiği zaman hıyanet eder.” (Buḥārî, Ebû 'Abdillâh, *Saḥîhu'l-Buḥārî*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002, s. 18).

Buradaki emanetin delaleti, geniş kapsamlıdır. Herhangi bir mal, eşya veya para emanet sayılacağı gibi bir söz, kelâm ve sır da emanet kapsamına girer. Bu bağlamda iman ve emanet kavramları birbirlerine yakındır. İman etmeyene veya iman edip de gereğini yerine getirmeyen insana emanet teslim edilemez. Zira bunlar, inanç konusunda emniyetsiz kişilerdir ve emin olmayanlar da emanetin hukukunu gözetmez.

3.2. Ahde Vefa

“ لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ، وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ ” Emanete riayet etmeyenin imanı yoktur; ahde vefa göstermeyen ise dini yoktur.” (HM 12410 İbn Hanbel, III, Sıra No: 1, 2013: 3/293).

Bu hadise göre de emanetleri gözetmeyen ve sözünü tutmayan, münafıklık alâmetlerini yansıttığı zikredilmektedir. Diğer bir ifadeyle bu kimselerin, iman alâmetlerini taşımadığına ve İslam ahlakının eserlerini üzerinde göstermeye de liyakati olmadığına işaret edilmektedir. Zira Münafıklar kalben ve doğru bir niyet ile iman

etmezler, sadece zahirî/dışından ve dili itibariyle Müslüman gözükürler.

3.3. Müminlerin İman, Doğruluk ve Emanet Ehli Olmaları

“ لَا يَجْتَمِعُ الْإِيمَانُ وَالْكُفْرُ فِي قَلْبِ امْرِئٍ، وَلَا يَجْتَمِعُ الصِّدْقُ وَالْكَذِبُ جَمِيعًا، وَلَا يَجْتَمِعُ الْحَيَانَةُ وَالْأَمَانَةُ جَمِيعًا. ”

Bir kişinin kalbinde aynı anda iman ile küfür, doğruluk ile yalancılık, hıyanet ile emanet bir arada bulunmaz.” (HM 8577 İbn Hanbel, II, Sıra No: 3, 2013: 3/393).

Bu hadise göre bir insan, aynı anda iki zıt ahlaki bir arada bulunduramaz. Yani müminlerin kalbinde iman ile küfür, doğruluk ve yalancılık, ihanet ve emanet aynı yerde bulunamaz. Zira her ikisi, siyah ve beyaz gibi zıttır ve birbirine mutabakat/uyum sağlayamaz.

İman sahibi olmayandan, Müslümanlardan beklenen iyi ve güzel sıfatlar beklenemez. Zira sıdk (doğruluk), emin ve hikmet sahibi olmak gibi üstün özellikler, müminlerin şîârıdır. Münafıklar, nifak sahibidir. Toplum içinde fitne çıkarmaya teşebbüs etmeleri, yalan söylemeleri, ahde vefa göstermemeleri ya da emanet verdiği ihanet etmeleri gayet normaldir. Kısaca belirtmek gerekirse; güvenilirmedikleri ve ihanetleri yüzünden, münafığa emanet verilmez. Emanetin hukukuna riayet etmek ise, güzel ahlak sahibi müminlerin özelliklerindedir.

3.4. Emanetin Hakkıyla Sahibine İade Edilmesi

“ أَدِّ الْأَمَانَةَ إِلَى مَنِ اتَّمَمْتَهَا وَلَا تَخُنْ مَنْ حَانَكَ ” : Sana bir şey emanet eden kişiye emanetini (hakkıyla koruyarak) iade et. Sana hainlik edene, sen hainlik etme.” (T1264 Tirmizî, Büyû", 38; D3535 Ebû Dâvûd, Büyû", İcâre, 79, Sıra No: 1, 2013: 3/581).

Bu hadisten de anlaşılacağı gibi emanetlere ihanet, kesin bir üslûp ile yasaklanmaktadır. Zira ihanet etmek müminlerin değil, münafıkların alametidir. Eğer emanet sahibi hain olursa ya da emanet bırakanlar, ihanette bulunsalar bile, hıyanete misliyle mukabele edilemez. Çünkü böyle bir karşılık müminlerin özelliği olamaz. Ancak borcu inkâr eden borçludan, alacaklı kimsenin hakkı kadar parasını, malını istemesi ya da alması, buna girmez. Kısaca özetlemek gerekirse; burada emanetin hakkıyla korunmasının ve sahibine dosdoğru verilmesinin lüzumu hatırlatılmaktadır.

3.5. Emanetin Kaybının Kıyametin Yakınlığına Alâmet Olması

إِذَا ضُبِعَتِ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ. قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ. فانظر الساعة. ‘Ya Resulallah! Onun (emanetin) kaybı nasıl olur?’ diye sordular. ‘İşler ehil olmayanlara teslim edilince saati/kıyameti bekle’ diye cevap verdi.” (Buḥārī, *Saḥīḥu’l-Buḥārī*, s. 1615).

Bu hadise göre, emanetin liyakatsiz insanların ellerinde kaybolacağı, o vakit kıyametin yakın olduğu hatırlatılmaktadır. Yukarıda zikredilen ayet ve hadislerde de belirtildiği gibi buradaki emanetten anlaşılan, bilhassa devlet ve kamu hizmetleri olmak üzere emanetin muhtevasının geniş çaplı olduğu söylenilebilir.

İslâm’a farklı coğrafya, kültür ve ananelerin girmesiyle ve zaman ile insanların saadet asrından uzaklaşmasıyla, emin ve itimat sahibi kimseler de parmakla gösterilecek derecede azalmıştır. İmanın taklit seviyesine inmesi ve zayıflamış olması; İslâm’ı yaşamayı da engelleyerek Müminlerin bile doğruluk veya emanet yönünden birbirlerine olan güvenlerinin sarsılmasına sebebiyet vermiştir.

Sonuç

Allah-ü Teâlâ’nın insanı dünya hayatına göndermesinin pek çok hikmetleri vardır. Onlardan birisi de insanoğlunun kutsi göreviyle alâkalıdır. Böyle ilâhî bir vazifenin gerçekleşmesinin sırrı ise, emanet ve teklif kavramının anlaşılmasıdır. Emanetle ilgili teklifin mahiyeti nasıl olursa olsun insan, Allah karşısında amellerinden dolayı sorumludur ve ahirette de hesaba çekilecektir. Çünkü o, ilâhî bir emanetle ve içindekilere de riayetle mükellef olmuştur. Buna göre akıl ve cüz’i irade, insanlara dinî sorumluluk duygusunu veren bir emanettir.

Yukarıda ayrıntısıyla zikredildiği gibi teklif edilen bu emanette çok büyük özellikler vardır. Mahlukatın en nadide sanat eseri olan ve emanetin hakikatini idrak eden insan, yeryüzünün halifesi veya vekili unvanına haiz olur. Bu unvanı elinde bulundurduğu müddetçe emanet görevini yerine getirebilecektir. Bunun tersi olursa,

kendisine tevdi edilen emanetleri ihanetle karşılamış demektir. Diğer bir ifadeyle emanetleri hakkıyla gözetenler mükâfatını ve ihanet eden de cezasını ahirette görecektir. Bu bağlamda belirtmek gerekirse, insanı Allah katında mükellef eden ve ona iki dünya saadetini kazandıran ve kaybettiren yegâne vasıta emanettir.

Emanetin mahiyeti o kadar büyüktür ki bu kavram peygamberlerin ortak sıfatları arasında zikredilmiştir. Bir peygamberin görevini hakkı ile tebliğ etmesi için insanlar, onun ahlakına güvenmelidir. İnsanlara karşı güven duygusunu kaybeden kişi, dini tebliğ edemez ve karşısındaki muhataplar da onun sözlerine kulak vermez. Diğer bütün vasıflar gibi emanet sıfatını da en yüksek derecede şahsında gösteren Hz. Peygambere Mekkeliler güveni ve doğruluğu sayesinde “Muhammedü'l-Emin” unvanını vermişlerdir. Bu sayede İslâm'ı tebliğ ettiği zamanlar, müşrikler İslâm dinine girmediği halde emanetlerini -koruması için- peygamberimize teslim etmiştir. Bu öyle üstün bir sıfattır ki sadece dostları değil, hatta düşmanları bile onun yüksek ahlâkını takdir etmiştir.

Bu çalışmanın kapsamında görüldüğü üzere emanet; din ve dünya işleri çerçevesinde Allah'a ve peygamberine itaat etmek, İslamiyet'in esasları olan dini emir ve yasaklar, günahları terk etmek, adalet, vedia ve ahde vefa, şeklinde gruplandırılabilir. İman ve ihanet bağlamında değerlendirildiğinde insana kulluk görevi hatırlatan emanetin bir veçhi, ilahi tekliftir. Esasen ibadetle ilişkilendirilen ve insanı mükellefiyet görevine sevk eden her şey birer emanettir. Bir mümin, mukaddes emanet vazifesini yerine getirirken niyeti ve hedefi Allah (c.c.) rızası olmalıdır. İşte müminler O'nun rızasını kazanmak amacıyla ve yalnızca Allah emrettiği için ibadetleri yerine getirdiğinde, Allah'tan bir lütuf olarak dünya ve ahiret saadetine kavuşabilirler.

Kaynaklar

- Âlûsî, M.Ş. (2008). *Rûhu'l-Meânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-seb'ül-Mesânî*. Dâru İhyâi't-turâsî'l-Arabî.
- Âyid, A. Ömer, A.M. Ömer, A.M. el-Hac Yahya, C. Abde, D. Ta'me, S.C. ve Mer'aşlî, N.(2003). *el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-esâsî*. Lârûs.

- Bediüzzaman, S.N. (1989). *Sözler*. Envâr Neşriyat.
- Buĥârî, Ebü 'Abdillâh. (1423/2002). *Şaĥîhu'l-Buĥârî*. Dâru İbn Kesîr.
- Büstânî, F.İ. (1986). Müncidü't-tullâb. *Dâru'l-Meşrik Yayınları*.
- Diyanet, Kur'an. (2022) Bakara, 2/283. ayet, Erişim Tarihi: 04.02.2022, <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-1/bakara-suresi-2/ayet-283/diyamet-isleri-baskanligi-meali-1>.
- Diyanet, Kur'an. (2022) Âl-i İmrân, 3/75. ayet, Erişim Tarihi: 06.02.2022, <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/al-i-imran-suresi-3/ayet-75/diyamet-isleri-baskanligi-meali-1>.
- Diyanet, Kur'an. (2022) Nisâ, 4/58. ayet, Erişim Tarihi: 06.02.2022, <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/nisa-suresi-4/ayet-58/diyamet-vakfi-meali-4>.
- Diyanet, Kur'an. (2022) Enfâl, 8/27. ayet, Erişim Tarihi: 06.02.2022, <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/enfal-suresi-8/ayet-27/diyamet-vakfi-meali-4>.
- Diyanet, Kur'an. (2022) Mü'minûn, 23/8. ayet, 06.02.2022, <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/muminun-suresi-23/ayet-1/diyamet-vakfi-meali-4>.
- Diyanet, Kur'an. (2022) Meâric, 70/32. ayet, 06.02.2022, <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/mearic-suresi-70/ayet-32/diyamet-vakfi-meali-4>.
- Diyanet, Kur'an. (2022) Ahzâb, 33/72. ayet, 06.02.2022, <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/ahzab-suresi-33/ayet-72/diyamet-vakfi-meali-4>.
- Diyanet, Kur'an. (2022) Yûsuf, 12/55. ayet, 06.02.2022, <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/yusuf-suresi-12/ayet-55/diyamet-vakfi-meali-4>.
- Diyanet, Kur'an. (2022) Haşr, 59/21. ayet, 06.02.2022, <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hasr-suresi-59/ayet-21/diyamet-vakfi-meali-4>.
- Ebussuud, M. (ts.). *Tefsîr-u Ebi's-Suud, İşşâdü'l-Akli's-Selîm ile Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Mektebetu'r-Riyâđi'l-hadîse.
- Görmez, M. Özafşar, M.E. Ünal, İ.H. Ünal, Y. Erul, B. (2013). *Hadislerle*

- İslâm. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (Ankara).
- Hâzin, A. (1425/2004). *Tefsîru'l-Hâzin (Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl. Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye.*
- Hicâzî, M.M. (1413). *et-Tefsîru'l-Vâdih. Dâru'l-cîli'l-cedîd.*
- Hicâzî, Erişim Tarihi: 10.02.2022, <https://ar.lib.eshia.ir/41684/3/124>.
- Hicâzî, Erişim Tarihi: 10.02.2022, <https://shamela.ws/book/23589/1914#p1>.
- İşfehâni, R. (1430/2009). *Mufredât elfâzu'l-Kur'ân. Dâru'l-Kalem.*
- İbn Kesîr, İ. (1420/1999). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm. Dâru't- taybe.*
- İbnu'l-Hâcib, E.A. (1431/20210). *el-Kâfiye fi ilmi'n-naħv eş-Şâfiye fi ilmi't-tasrif ve'l-ħat. Mektebetu'l-Edeb.*
- Karaman, H. Çağrı, M. Dönmez, İ.K. Gümüş, S. (2008). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.*
- Konyalı, M.V. (1969). *Büyük Kur'ân Tefsîri (Hülâsatü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân). Üçdal Neşriyat.*
- Kutub, S. (1423/2003) *fi Zılâli'l-Kur'ân. Dâru's-şurûk.*
- Mahallî, C. ve Süyûtî, C. C. (ts.). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (Celâleyn). Çağrı Yayınları.*
- Mecma'u'l-Lugati'l-Arabiyye. (1425/2004). *el-Mu'cemu'l-Vasît. Mektebetu's-Şurûku'd-Duveliyye.*
- Mevdûdî, E.A. (1400/1976). *Tefsîru sureti'l-Aħzâb. y.y.*
- Râzî, F. (1401/1981). *Tefsîru'l-Fahrî'r-Râzî. Dâru'l-fikr.*
- Sâbûnî, M. (ts.). *Safoetü't-Tefâsir. Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm.*
- Sâmi, Ş. (1998). *Kâmus-ı Türkî. Alfa Basın-Yayım.*
- Sofuoğlu, M. (1974). *Sahîh-i Müslim ve Tercemesi. İrfan Yayınları.*
- Şevkânî, M. (2007/1428). *Fethu'l-Kadîr. Dâru'l-ma'refe.*
- Uralgıray, Y. (1406/1986). *İlk ve İleri Dilbilgisi. y.y.*
- Yeğîn, A. (2008). *Yeni Lügat. Hizmet Vakfı Yayınları.*
- Zemahşerî, E.K. (1430/2009). *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl. Dâru'l-ma'refe.*

